

Clubs de lectura virtuals de Biblioteques de Barcelona

Resum:

Des del mes d'abril de 2020, més de dues mil persones han participat en els clubs de lectura virtuals que Biblioteques de Barcelona ofereix a través de Tellyfy. Una proposta que permet una lectura expandida de les obres, afavoreix el diàleg entre els participants i fa possible superar les barreres físiques i temporals inherents als clubs presencials.

Paraules clau: Clubs de lectura; lectura expandida; lectura digital; comunitats virtuals; Biblioteques de Barcelona; eBiblioCat; Tellyfy.

Clubes de lectura virtuales de Bibliotecas de Barcelona

Resumen:

Desde el mes de abril de 2020, más de mil personas han participado en los clubes de lectura virtuales que Bibliotecas de Barcelona ofrece a través de Tellyfy. Una propuesta que permite una lectura expandida de las obras favorece el diálogo entre los participantes y hace posible superar las barreras físicas y temporales inherentes a los clubes presenciales.

Palabras clave: clubes de lectura; lectura expandida; lectura digital; comunidades virtuales; Bibliotecas de Barcelona; eBiblioCat; Tellyfy.

Virtual reading clubs in Libraries of Barcelona.

Abstract:

Since April 2020, more than a thousand people have participated in the virtual reading clubs that Libraries of Barcelona offers through Tellyfy. A proposal that allows an expanded reading of the works, favors dialogue between the participants and makes it possible to overcome the physical and temporal barriers inherent to face-to-face clubs.

Keywords:

Book clubs; expanded reading; digital reading; virtual communities; Libraries of Barcelona; eBiblioCat; Tellyfy.

Autor:

César Moreno Villanueva

Tècnic de gestió cultural de la Direcció d'Acció Cultural i Educativa

Biblioteques de Barcelona

cmorenov@bcn.cat

622 389 317

Introducció

El mes d'abril de 2020, des de Biblioteques de Barcelona vam iniciar una nova línia de clubs de lectura virtuals. Des d'aleshores, més de dues mil persones han llegit i comentat llibres a través d'una aplicació de missatgeria instantània. Una comunitat de lectors de tot el Principat que ha trobat un nou espai de trobada i diàleg al voltant dels llibres.

1. La pandèmia i el confinament com a factors desencadenants dels clubs de lectura virtuals

El curs 2019-2020 a Biblioteques de Barcelona hi havia en funcionament prop de cent clubs de lectura presencials. Una programació de clubs genèrics i temàtics conduïts per escriptors, crítics i periodistes culturals en què participaven al voltant de dues mil persones. En aquest context va arribar el confinament de març de 2020, i amb els equipaments tancats es va originar una nova necessitat: calia que la biblioteca arribés a casa dels usuaris, cosa que només es podia fer a través de propostes virtuals. Propostes que no només havien de fer possible la lectura individual; en una situació de pandèmia era necessari la creació de serveis que permetessin la interacció social. És per això que des de les tres xarxes de biblioteques catalanes es va pensar en la creació dels clubs de lectura virtuals, una iniciativa que hauria de permetre la socialització al voltant del llibre i la lectura durant les setmanes de confinament.

2. Dinàmica bàsica dels clubs de lectura virtuals

La creació dels clubs de lectura virtuals es va fer amb les següents matèries primeres: Tellfy, una app catalana de missatgeria instantània; llicències de documents digitals de l'eBiblio, i pressupost per al pagament a conductors. Amb aquests elements, la primera setmana de confinament vam començar a treballar en el disseny d'un primer model de club de lectura virtual. Un prototip que vam posar en marxa el mes d'abril i sobre el qual vam anar fent correccions i aplicant millores a mesura que oferíem nous clubs cada quinze dies.

D'aquesta manera el mes de setembre de 2020 vam definir una estructura bàsica, un club de lectura estàndard creat a partir de tres eines de l'aplicació Tellfy: un mòdul per a la gestió de les inscripcions; un xat com a espai principal d'interacció, i la plataforma Jitsi, que permet la comunicació per videoconferència. Tres eines determinen les tres etapes bàsiques d'un club de lectura:

a) Difusió i inscripcions:

Un cop tancada la programació, els nous clubs de lectura es difonen a través dels diversos canals de Biblioteques de Barcelona. Els usuaris interessats a participar-hi només cal que instal·lin l'app Telly en un dispositiu mòbil i que sol·licitin l'accés al club a través de l'enllaç corresponent.

b) Interacció al xat de Telly:

Al llarg de les setmanes en què duren els clubs de lectura virtuals, el xat de Telly és l'espai principal per a les interaccions entre els participants: lectors, conductors i coordinadors. El dia que comença un club, el conductor hi penja un vídeo en què es presenta i dona claus per a la lectura de l'obra. Després, durant les quatre setmanes que dura el club, fa aportacions a través de missatges escrits que amplien continguts o planteja qüestions per al debat. També és l'espai per als participants, que comparteixen la seva experiència lectora i plantegen dubtes al conductor.

c) Sessió final per videoconferència:

La videoconferència suposa el punt final del club de lectura. És el moment en què es recuperen totes les qüestions que s'han tractat al llarg de les setmanes de lectura.

3. Avaluació dels primers clubs de lectura virtuals

Des de l'inici vam veure la idoneïtat dels clubs de lectura virtuals: durant els primers mesos (d'abril a setembre de 2020) les inscripcions es tancaven en menys de 24 hores. És per això que l'oferta va anar augmentant progressivament amb el pas del temps. Així, el primer objectiu del club de lectura es va acomplir de seguida: fer possible la lectura i la interacció social al voltant del llibre durant els mesos de pandèmia.

Però més enllà d'això, des del primer moment una evidència va orientar el camí d'aquesta nova línia: els clubs virtuals no només permetien la continuïtat de la lectura durant el confinament; la transposició d'una experiència presencial al món virtual ens permet arribar a lectors de més enllà de la nostra àrea d'influència territorial, amplia la franja horària de les biblioteques i fa possible un tractament diferent de les obres.

4. Coordenades espaciotemporals

Hi ha dues coordenades que determinen la participació en una activitat presencial: d'una banda, la ubicació de la biblioteca i la seva àrea d'influència habitual. Així, la participació en la programació d'una biblioteca depèn en gran mesura de la distància entre els usuaris i l'equipament. D'altra banda, a les activitats presencials només hi participen les persones que tenen disponibilitat el dia i l'hora en què té lloc l'acte.

En canvi, les coordenades espaciotemporals en què se situa un club de lectura virtual amplien la participació en dos sentits. En primer lloc, la distància deixa de ser un problema per a la participació. Així, a Biblioteques de Barcelona hem augmentat el nostre radi d'acció més enllà de la ciutat, de tal manera que hi ha lectors d'arreu del Principat. I és que els nous límits vénen determinats per la

influència de la nostra difusió i per l'extensió de l'eBiblioCat. És a dir, en els nostres clubs hi participen les persones que tenen carnet d'una biblioteca pública catalana i que s'assabenten de la nostra programació. En segon lloc, la participació en un club de lectura virtual no només té lloc en la videoconferència final; també té lloc durant tot el període de lectura en el xat, l'espai d'interacció les setmanes en què es comenta un llibre. I és que és possible seguir un club de lectura virtual només a través del xat, cosa que augmenta el nombre de persones que hi poden participar.

Aquesta dilatació del temps d'interacció és una característica fonamental d'un club de lectura virtual. Des d'abans de començar la lectura fins a després de la trobada final, tant els participants com el conductor estan en contacte a través del xat. És a dir, hi ha acompanyament i interacció abans, durant i després de la lectura. Fet que contrasta amb la interacció d'un club de lectura presencial, que està limitada a una única trobada només després d'haver llegit el llibre.

5. Interacció al xat i lectura augmentada

A diferència del que passa habitualment a les xarxes socials, l'intercanvi per escrit a través del xat (un entorn segur coordinat per Biblioteques de Barcelona i dinamitzat per un conductor) permet la reflexió, la discussió i el diàleg. I és que tal com escriu Irene Vallejo a *El infinito en un junco* (Siruela, 2020), l'ofici de pensar existeix quan podem veure les paraules, i no només sentir-les pronunciar.

Al xat les obres es poden treballar de dues maneres, seguint dues direccions oposades. D'una banda, de fora endins. És a dir, analitzant aquells aspectes de les obres que els conductors creuen que s'han de veure amb deteniment. Una manera d'augmentar un aspecte concret de l'obra (tant de forma com de contingut). D'altra banda, la transposició dels clubs de lectura al món digital i l'ús del xat com a espai d'intercanvi introdueix les obres tractades en un univers de finestres, cosa que fa possible un treball que va de l'obra cap enfora. A través d'enllaços compartits en el xat es vincula una obra amb altres continguts que hi ha a la xarxa, com ara crítiques, ressenyes, articles, entrevistes, música, pintura o cinema. El conductor traça itineraris cap a altres obres, crea una estructura en forma de teranyina que permet una lectura oberta, expansiva i relacional. Una hipertextualitat que no ve determinada pel format digital de la lectura, sinó per l'ús de Telly com a espai virtual i sincrònic de comunicació entre els participants durant quatre setmanes.

D'aquesta manera, el xat esdevé un sistema nerviós en què el conductor representa el sistema nerviós central i els lectors el sistema nerviós perifèric. Un espai compartit obert a la participació de tothom.

6. Participació activa dels lectors

Aquesta cartografia és elaborada tant pels conductors com pels lectors, que també pregunten, responen i aporten continguts. De la mateixa manera que els conductors, els lectors són coautors de les aportacions del xat. Són veus que es comparteixen mitjançant l'escriptura. Llegeixen i participen a través del mateix dispositiu, una expansió de les competències tradicionals, que ara inclou l'escriptura. La lectura de l'obra es fa paral·lelament a l'escriptura i a la lectura dels xats. A mesura que es llegeix una obra literària, els participants, els conductors i els lectors, creen una altra obra coral que recull l'experiència de la lectura.

De tota manera, hi ha diversos nivells de participació en un club de lectura virtual:

- a) Lectura de l'obra i assistència a la videoconferència final.
- b) Lectura de l'obra, lectura del xat i assistència a la videoconferència final.
- c) Lectura de l'obra, participació en el xat i assistència a la videoconferència final.
- d) Lectura de l'obra i lectura del xat.
- e) Lectura de l'obra i participació en el xat.

7. Creació d'una comunitat

Al voltant d'un espai virtual des de Biblioteques de Barcelona hem colonitzat nous espais on els usuaris ens reconeixen i on és possible dur a terme clubs de lectura; és a dir, dinàmiques que afavoreixen el desenvolupament d'una identitat col·lectiva. Una identitat que ens permet parlar de comunitat.

Des de finals dels anys noranta, diferents iniciatives havien proposat clubs de lectura virtuals a través de diversos formats digitals. Però fins ara cap d'aquestes propostes havia aconseguit crear una comunitat tan sòlida de lectors. En aquest sentit, hi ha tres motius que ajuden a entendre el fenomen actual:

- Arran de l'expansió dels telèfons intel·ligents, la revolució digital ha creat un món virtual paral·lel al món físic. Així, tal com assenyala Alessandro Baricco a *The Game* (2018), el món d'avui és de doble tracció. És a dir, a diferència del que passava a principis del segle XXI, hem integrat en el nostre imaginari l'existència d'un altre món. Un ultramon separat per una frontera que cada cop travessem amb més naturalitat.
- Fins ara, bona part dels clubs de lectura virtuals es basaven en propostes web. És a dir, en formats accessibles a través d'un ordinador (persona-teclat-pantalla). En canvi, els clubs de lectura actuals tenen com a centre d'interacció els dispositius mòbils (persona-pantalla), una tecnologia que hem integrat amb naturalitat en el nostre dia a dia. Així, només ha calgut vincular els clubs de lectura amb els dispositius mòbils.
- Els clubs de lectura virtuals de Biblioteques de Barcelona es basen en l'ús de Telly, una aplicació en què l'espai principal d'interacció, el xat, funciona com WhatsApp.

Amb aquest substrat, la crisi sanitària derivada de la pandèmia va suposar un punt d'inflexió. D'una banda perquè des de Biblioteques de Barcelona vam entendre que havíem de continuar oferint clubs de lectura durant el confinament i els mesos següents de restriccions. És a dir, la pandèmia va fer de palanca per a la creació i programació de propostes culturals digitals. D'altra banda, perquè aquestes propostes van cobrir necessitats culturals i de socialització dels usuaris que amb les biblioteques tancades no es podien oferir. D'aquesta manera, els lectors no només van poder continuar llegint durant el confinament; també es va sembrar la primera llavor d'una comunitat que transcendeix les estructures territorials preexistents (la de les tres xarxes de biblioteques públiques catalanes) i que recorre transversalment el Principat.

D'aquesta manera, arran de la pandèmia ha estat possible relacionar les dues esferes: el món físic amb el món virtual. Les biblioteques hem pogut fer un doble viatge: del tercer espai físic al tercer espai virtual. I des d'aquí, hem pogut entrar al primer espai dels lectors.

A més, hem pogut relacionar les dues esferes (la física i la virtual) a través de la ramificació dels clubs de lectura virtuals cap a espais físics. Passarel·les a través de propostes híbrides en què després d'una dinàmica virtual s'ha visitat un equipament o un espai de la ciutat. Una mal·leabilitat de les propostes que ha permès buscar el millor continent per a cada contingut concret.

8. Programació

Des de l'inici de la pandèmia s'han llegit i comentat més de dos-cents cinquanta títols. Normalment a través de clubs de lectura de curta durada, d'una, de dues o de tres sessions. D'aquesta manera cada mes els usuaris han pogut dissenyar el seu itinerari lector en funció del seu interès o de la seva disponibilitat. També ha estat una manera d'introduir novetats, cosa que no és possible en les programacions anuals. I també, durant els primers mesos de la pandèmia, ens va permetre regular l'oferta en funció del ritme d'inscripcions. I és que durant molt de temps, la demanda de clubs ha anat a cavall de l'evolució sanitària.

9. Indicadors

Com a fet a destacar, la mitjana de l'edat dels participants dels clubs de lectura virtuals de Biblioteques de Barcelona és 10 anys més jove que la dels presencials. Així, mentre que en els presencials és de 60 anys, en els virtuals és de 49 anys i mig.

Pel que fa al sexe dels participants, mentre que en els clubs de lectura presencials el 80 % són dones i el 20 % són homes, en els virtuals les dones representen el 72 %, i els homes del 28 %.

Quant al format de la lectura en una enquesta contestada el mes de març de 2022 per 140 persones, el 44 % dels participants llegeix les obres en format paper. Els altres formats per nombre d'ús són els següents: tauletes (20 %), lectors de llibres electrònics (15 %), telèfons intel·ligents (14 %) i ordinadors (7 %).

Finalment, la valoració general dels clubs de lectura per part dels lectors és molt positiva. En una valoració que va de l'1 al 5, a l'enquesta del mes de març de 2022 (en què van participar 140 persones), el 64,3 % dels enquestats va puntuar els clubs amb un 5; el 32,9 % amb un 4, el 2,1 % amb un 3, i una persona (0,7 %) amb un 1 .